

Slovnica ali Slovenja jezikovna knjiga 1758

1. Slovnica ali Slovenja jezikovna knjiga 1758 (SJK) se ne more prav obravnavati, če jo primerjamo le z Bohoričevimi Zimskimi uricami prostimi (ZUP) 1584, ampak je treba gledati predvsem še na Latinsko-nemško-slovansko slovnico 1715 (LNSS), ki jo je po Bohoriču priredil o. Hipolit. To je bil opazil že Kopitar v svoji Slovnici (1808, XLIII), ko je pisal o Hipolitovi izdaji: "Exemplar prevetustum /prastari primerek/¹ je B o h o r i č , ki ga je o. Hipolit e p i t o m i - r a l dobesedno, in celo predgovor, na katerega koncu je podpisan tiskar Mayr. Verjetno je ni imenoval po imenu invidiae vitandae causa /da se ne bi zameril/." In: "Ime B o h o r i č a ni nikjer omenjeno: ali je to o. Hipolit storil namerno, ali pa mu je prišel v roke kak primerek te redke knjige, katerega naslovni list je bil iztrgan? /.../ je o. Hipolit oskrbel ta i z v l e č e k , če se to lahko imenuje i z v l e - č e k , kjer niso povzete misli obširnejšega dela zaradi lažjega pregleda, temveč so povsem odrezana cela poglavja, drugo pa puščeno, kakor je bilo⁺⁺ [⁺⁺Grško epitone (obrezek) to zelo ustrezno izražaj². Kajti taka je o. Hipolita slovnica: poučne uvodne preglednice o cirilskem in glagolskem črkopisu so, iz tiskarskih razlogov, izpuščene; oče takoj začenja z O črkah slovanskega jezika /.../" (99).

In Kopitar neposredno o SJK glede na LNSS (444-445): "/O/ Hipolitovi slovnici, ki je bila 1758 v Celovcu v nemščino prevedena, /Pohlin/ molči kot miš" /namreč v svoji Bibliotheci Carniolic, 1801; "n a s l o v B o h o r i č e v e je lahko navedel, ker se beseda slovnica v njem ne ponavlja/, je treba reči, da je v 1758 to in ono še bolj skrajšano kot pri Hipolitu glede na AH 1584, zato pa je dodan posebne vrste slovar (od 247 do 288), spredaj pa kazalo (str. 0-0, tj. 11-14).

Slovnica ima zanimiv naslov: Slovnica ali slovenja jezikovna knjiga, tako dobro prirejena, da se v njej o slovničnih osnovnih pravilih vse prav na kratko in jasno najde; zbrana in opremljena z (z veliko pridnostjo izdelanim) zelo koristnim Slovenje-nemško-latinskim slovarjem, v pomoč vsem ljubiteljem, ki se /ta jezik/ začenjajo učiti, naj bodo izobraženi ali neizobraženi, na mnogo zahtevo in z veliko več izboljšav spet natisnjena z dovoljenjem višjih."

2. Založnica (Maria Christina Pferschmannin) se v posvetilu grofu Goeßu nekako opravičuje, ko delo posveča tako imenitni osebi "deloma tudi zato, ker obravnava jezik, ki je pri mnogih (in posebej pri tistih, ki niso ljubitelji več jezikov), kot se zdi, malo cenjen" (03), čeprav se "slovenji jezik /.../ razprostira širše, kakor mogoče drugi, bolj ugledni jeziki" (odsev iz Bohoriča/Hipolita); se pa ta jezik tudi "tako gosposkemu kakor preprostemu človeku v občevanju /in

Handel und Wandel/ zdi neogibno potreben, kakor bi skoraj rekla" (04). Sicer pa da je gospod Goeß že pomagal izdati slovar istega jezika, s čimer je razodel "javno neovržno pričevanje /.../, kako zelo visoko časti ta jezik s svojim važnim visokospoštovanjem"/ (05). Izdajateljica še upa, da bo ugodno sprejet tudi uvod v to knjigo, ki je "nujno potrebna za razširitev in čistost kakega jezika".

V tem uvodu, ki sta ga napisala "dva visokoučena in tega jezika dobro vešča moža" (03) je nekako razširjeno prikazana vsebina naslovne strani knjige o jeziku, "ki je posebno v tej deželi zelo potreben". Iz tega besedila se splača navesti še mnenje, da gre pri tem jeziku za "slovenji in kranjski jezik" (07), pri čemer je "slovenji" pač razumeti kot koroško-štajerski. (Na str. 04 se ta jezik imenuje "slovenji, posebno na Koroškem in v drugih mejaških in sosednjih pokrajinah".) Predgovor posebej opozarja na poglavje o izgovoru in naglasu (08), dodani slovensko-nemško-italijanski slovarček pa da bo najbolj ugajal, saj bo "morda vsestransko prav prišel", prinaša pa da "veliko besed, ki se sicer zlorabno rabijo in govorijo".

Na drugem mestu³ sem objavil mnenje, da je predloga za nemško besedilo morda latinski nekoliko skrajšani prepis iz Hipolita, brez uvoda, ki se hrani v Münchenski knjižnici in o katerem je poročal J. Hahn.⁴

3. Oglejmo si sedaj našo Slovnico ali Slovenjo jezikovno knjigo podrobneje, imajoč ves čas pred očmi njeno razmerje do Hipolita in Bohoriča.⁵

3.1. Samostojni vzgibi se v C (tako, tj. Celovčani, nasproti B, tj. Bohorič, in H, tj. Hipolit) pojavljajo že v "1. knjigi" (H: Liber primus) v tem, da se "ortografija" ne imenuje več "latinsko-kranjska", ampak "slovenji in kranjski jezik" zadevajoča. Osamosvojitve je tudi v štetju črk (24 nam. 25), ker so C S s / šteli kot eno enoto, H pa (pravilno) kot dve. Niso ravnali modro, ko za H niso obravnavali še dvočrkij za šumevce (in večkrat za šč), ampak so takoj prešli k obravnavi samoglasnikov (dvoglasnikov in triglasnikov) ter števskih vrednosti črk, šele nato pa sledili H, obravnavajočemu pred tem glasovno vrednost črk c, k, l, s, f, z.

V pojmovanju rabe črk c, k in z C sledijo z neko samosvojestjo Hipolitu; tako tudi pri izgovoru črke l, pri kateri že H opozarja, da se po običaju Dolenjske pred zadnjimi samoglasniki izgovarja kot [l], ne [v], kakor to počno na Gorenjskem in Koroškem (*kobila, maslu*). C so zaslužni za opozorilo na izgovor u v *dolgé* (6). Pri opozorilu na razliko med [s] in [z] ter [š] in [ž] je koroški prispevek v tem, da se ta razlika ne upošteva "toliko zaradi ličnosti jezika kolikor zaradi razlike v pomenu". Da gre npr. pri *šad - sad* za pomensko razločevanje, je znano že od prej (vendar Bohorič še nima takih najmanjših nasprotij, kot so pri H in C po zgledu na npr. Kastelca 1678, kjer že imamo *sad - šad, shalit - šhalit* (prim. Kopitar 1808, 63), enako v Kastelčevem Nebeshkem Zylu 1684). Tudi poimenovanji (dolgi : kratki s) sta po H, celovski prispevek pa so primeri za šumevce *šéma, šilu - žila*,

žena, žaba, župa - srednji dve po Bohoriču. H je po Bohoriču šumevce pravilno štel kot grafeme (saj pravi, da jih je 29, a C so to opustili). - Iz največje številke, zapisane z latinskimi števki, se vidi, da je vsaj ta del slovnice bil pisan 1757 (H je imel številko 1715, B 1584). (V izrazju slovnice kot da so obstajale težave z nemščino: vse v tem pogledu je še latinsko, stavljeno v latinici, ne v gotici, torej citatno). Samoglasniki so pri C dolgi, če so bili naglašeni, sicer kratki (*Poléti* - *Poleti*), s krativcem zaznamovani pa v bistvu polglasniški: *zhèru, pèr, pèrt* (pač napačno tudi *nèi, lèitu*) (9-11). - Pri opuščaju so C Hipolita posekali s tem, da so na prvem mestu navajali slovenske primere nam. dotlejšnjih latinskih, poleg tega pa še predloga *z in v* prej kakor *k/h*. C so pravilno opustili pravilo o tem, da prevzete besede ohranjajo svojo pisavo (1715, 10/II - 1758, 15). - Posamezna ločila se še vedno imenujejo po latinsko (10-16), vendar se za dvopičje, piko in vprašaj ne rabijo več *cola, periodi, Erotemata*, ampak *duopuncta, punctum* in *interrogatio*.

3.2. Druga knjiga (16-78) obravnava "besede in njihove lastnosti", tj. samostalnike, pridevnike, števnik (kakor H in B). Tu je posebnost nemško izrazje, ki se dodaja latinskemu, npr. *Participium* Theilworth, *Comparatio* Ver-
gleichungs=Arth (16, 17).

Pri določanju številskosti se je C pripetila smola, da so tudi nemščini pripisali dvojino (22) (za skloni še ni nemških izrazov). V slovarčkih k oblikoslovnim poglavjem se Korošci ravna po H, ki je uvedel neke spremembe, npr. pravo-
pisne (*Arink*), izpuščal besede (*Artizh*) ali jih zamenjaval (*Arznye Doctor* za B *Arzat*), o čemer več pozneje (22-30). Tudi v prevodih se C držijo H, vendar včasih oblikoglasno oz. morfemsko drugače (*Dolmetsch* - *Dolmetscher*). Ohranjajo tudi dolenski ei, uveden od H: *Tejk* (B *Tek*); prim. še *Svojovojlän* B - *Svojovojlèn* H - *Svojovojlén* C. - Pri tematičnem samoglasniku pridevniških besed so C prevzeli -i- od Kranjcev (56).

3.3. Pri besedotvorju ugotavljamo besedno prilagoditev Koroški, npr. *Grienbergarski* (62) nam. *Aurspergarski* (51), kakor imamo to deloma tudi že pri H. Tudi navajajo ob tipu *Zhelóuzhizh* že *Zhelóuzhan*, za ženske pa (neživo?) *Zhelóuzha*, po H pa *Novame/zhanka, Karzhánka*. Vsebnik (*perniza* - *pernik*) so C opustili. - Pri števnikih so C postavili na prvo mesto slovenščino, opustili so tudi "filozofiranje" o prstih, členkih in zložencih ter ostali pri stvarnih obvestilih o tvorjenju višjih številskih enot. Pri vrstilnih števnikih so besedilo malo krajšali, npr. pasus o stotich.

3.4. Tretja knjiga (79-99) obsega zaimke (o njih več niže), četrta (99-175) pa glagol. Pri obojem C kaj tesno sledijo H, le na koncu pomožnega glagola (117) imajo dodana dva odstavka o velelniku in želelniku. C so prenesli dotlejšnjo

opombo, da se pri prihodnjiku "zaradi večje razvidnosti in poudarjanja" v dvojini dodaja *dva* (npr. *mi dva*) v besedilo. - Pred povezovalnikom (konjunktivom) so C opustili dve opombi: *o debi jest fekal* nam. *o. d. b. j. bil fekal* in še o prihodnjiku. Pri trpnih oblikah so C tip *Je/ sim bil fekan* proglasili za predpreteklik. Na koncu trpnih oblik (134) so C dodali opombo o železniku *o debi meni bilu fekanimo biti* wollte Gott, daß mir widerfahrete gehauet zu werden, pri trpnih oblikah na se pa dajejo glede pregibanja manj obvestil.

Pri glagolih na *-em* je že H (125) velelniku za 3. os. mn. dodal obliko z *naj* : *Pifhite*, ali *naj pifhejo oni -e -a* (1758, 138). Pri železniku je tip *wollte Gott die geschrieben* ali *hätten geschrieben* uvedel (npr. 126) že H. V naglici ali neznanju je na koncu tvornih oblik (142) izostal slovenski izraz *pifar*: nadomešča ga latinski *Scriba*. Prevode v nemščino, kjer so pri B izjemoma manjkali, je dopolnil že H.

Poglavje o deležniku pri glagolih na *-im* je opuščeno, tj. zamenjano z opombo, da je "vse sporočeno na začetku, torej ni potrebe po ponavljanju" (172). Pač pa so C sledili Hipolitu v tem, da so po njem prevzeli poglavje *De Verbis Anomalis* (160-162) = *Von denen Verbis Anomalis* (172-175), kjer je H uvedel netematske glagole, npr. *Jefstà Jedò*; tako še *Grem* (napačno tudi *pridem*). Na tem mestu je že H namesto latinščine kot razpravni jezik uporabljal nemščino. Ker je H latinsko nedvomno dobro znal, je v tem mestu morda namig na njegov prevod slovnice v nemščino, pa bi bili potem Korošci ta njegov prevod samo prilagodili svojim razmeram (ta domneva je seveda kaj šibko podprta).

3.5. Peta knjiga (176-193) prinaša nepregibne besedne vrste. Definicija prislova (176) je po H, vendar ne dobesedno: "qua aliquam rei circumstantiam, aut qualitatem una voce refert - Die Bedeutung, oder Umstände /.../ erläutert". Drugi Hipolitov (edini Bohoričev) uvodni odstavek so C opustili. Pri tvorbi prislovov iz pridevnikov so opustili razvrstitveno pravilo (H 163), pač le po pomoti pa pomensko vrsto OPTANDI in izloženski pri liku (181), zadnje morda kar zaradi prostorskih razlogov. Pri stopnjevanju (182) se je C pripetil lapsus: pridevniški prislov *zheftu* so razumeli kot 'ehrsam'.

Predlogi so bili že pri B obdelani po vezavni moči latinskih. Pri C je sedaj latinsko izhodišče zamenjano z nemškim, le da je ustreznik latinskega: tako za tožilnik lat. *ad*. sedaj nastopa nemški *zu* (183). - Na koncu veznikov (193) je prirejevalec opustil 5 skupin (conditionales, ordinis, approbativae, compectivae) in namesto njih uvajal medmetne skupine, kakor jih imamo že pri Bohoriču (morda kar po pomoti).

3.6. Že H je izpustil tudi oblikoslovni preskus (B 167-174), s čimer je iz slovnice zginit sklanjatveni vzorec za 2. ž. sklanjatev (pri B le za ednino, ker je bila množina precej a-jevska) (174-175), pa tudi Dodatek o možnostniku (potentialu) (175-176), tj. o našem pogojniku, kar je velika škoda.

3.7. Tako H kakor C torej prehajajo kar k Šesti knjigi, Skladnji (177-223 oz. 194-245); tej sta pridruženi tudi poglavjici o krajsanju besed in njihovem naglasu (223-224, 245-246).

Skladnji je uvodoma že H dodal definicijski odstavek, v katerem se nekako upravičuje prvo mesto latinskih zgledov, iz katerih se nato razlagajo slovenski. Pri C pa je izhodišče nemščina, npr. H: *amicus certus* - Stonovit pèrjátèl proti C: *Ein beftändiger Freund* - Stanovit pèrjátèl. Bohoričevo poglavje Aticijmus (S 4-5) je opustil že H.

Nemško izhodišče se je kdaj pokazalo manj ustrezno, npr. *Kein Mensch* za *Nemo hominum*, ki se je lepše prevajalo v slovenščino kot *Nihtzé od/is zhlovékov* (199). Pri opombah k prisojevalni zvezi (kakor bi se izrazili sedaj) (203-204) je že H opustil zadnji dve (B S 10: *sveřtu, kunřti se vuzhiti, vmezhi zhednořt; řhal deje Turkom, kër řo od Dunaiřkiga rupanja odgnani*), pri zvalniku drugo (204: *is řhajaj eden s nafiř kořti*), pri povedkovem prilastku edino (205: *pijem Tařzh*), pri povedkovem določilu (205) pa 2. in 3., kar je že pri H: *Marinji, je hudu; Pauci quippe boni* (B S 15).

Od likov (206-209) je izpuščeno vse po silepsi oseb (B S 15, tj. *Quintilianus s'bratom Remom, řta prauo rekla*, tj. prolepsa, sinekdoha, antiptoza, enalaga in evokacija), tako da se je skladnja nadaljevala kar z glagolsko skladnjo z odvisnimi skloni. Pri tožil. glagolih so C izpustili (po H) 4. opombo (*řem řhkodo řturil*), pri rodilniških opombo 2 (211: *me dolřhiřh v řragliřvořti, oli nemarřřhine...*).

Tu in tam je kaj strnjeno, npr. 214-215, 3. pravilo: *ti ři pèr řvetovajnjuv řřvetu; obnori nař; ři zhlovéku h řpomuzhi priřřhèl, kir je lih řřhrik na gårlu natikal; Nam je s' mankalu; řem tvořimu bratu supèr řtal; řem vuzheneřřhi od njega, oli koker, on; zhem mu řarzhnu pruti pojti /.../. V celoti je C izpadlo 5. pravilo, o dveh tožilnikih, osebnem in stvarnem (tudi 3 opombe: *Da bi teiřte rezhi pred mano nařkrival, řem řinu navadeř; Ieřt ti řuknjo oblezhem/te s' řuknjo oblezhem; Bo opařan s'nevrednim řhelesom*). Tako se kot 5. pravilo vodi tisto o ločilnikih. 2. opomba načinovnega ločilnika je opuščena (217: *ře napolniřo s'řtarim vinom*). 7. pravilo je prezrto, s 1. primerom (utor) vred (*Gonio od jařli, zmèrle, leno řhivino; řinu nuzam*), zadnje in predzadnje pa sta združeni (217).*

Pri trpnikih je opuščena 2. opomba (*bom vuzhèñ grammátiko, H 200*), pridruženi pa so jim odložniki, češ da se spregajo kot tvorniki. Včasih kaj ni ponazorjeno: 220, zgornja opomba, ki omenja, da so v latinščini pogosto opuščeni nedoločniki, v kranjščini izraženi z *da* ali *ja*. - Pri glagolih trgovanja so C črtali ves odstavek (B S 38, H 206), tako da poglavju o namenilnikih takoj (226) sledijo imena za čas. - Ni jasno, zakaj je pri števnih opuščeno poglavje o vrstnih (233: *vřelej na tretji dan/na vřak tretji dan*). - Pri opombah k tvornim neosebnim glagolom je izpuščena sedaj tretja (236: *neumnořt - meni řtiřhi/dořtoi, oli ře řpodobi*). Izpuščeno je 5. pravilo tvornih neosebnih glagolov tipa *ře mora* (239), *ře řazhne*,

je navada, se more, je mogozhe, se vidi, je gvi/nu, onu /toji, se more, Mladih ljudi ima Grehou fram biti.

Izpuščena je tudi točka pri medmetih (244), ki je govorila o latinski rabi nedoločnika (*sic omnia fatis in peius ruere et retro /ublep/a referri*), za kar se je v latinščini nudil ustreznik brez nedoločnika, in to je potem podano tudi v slovenščini: *Taku v/č rezhi /ksu /šhafajnje, le v /huj/hi, nasaj padejzoh (oli se svernejzoh) etc. priti.*

3.8. Seveda je izpuščen tudi preizkus skladnje (tako že pri H), pač pa sta, kakor rečeno, pridruženi poglavji O skrajšanju nekaterih besed (245) in o naglasih (245-246). Prvo (*/b/om - bodem, ozha - ozheta, dokle - dokler, kakór - kako, /izer - fize, lubit - lubiti, me - méne, Bug - Bog* ipd.) ni poimenovano glede na like, drugo pa je osiromašeno obvestilno, saj se za dvozložne besede trdi le, da so naglašene na prvem zlogu (dotlej lahko tudi na drugem), pravilo o naglasu večzložnic (3.) je izpuščeno, prav tako zadnje, peto, kjer je govor o pomenski razliki glede na naglasno mesto.

3.9. S tem se Slovenja jezikovna knjiga kot slovnica končuje, nato pa na neostraničenih straneh 247-288 sledi "Vocabularium ali besedna knjiga, v kateri se vidijo najsplošnejše nemške, slovenje in tudi laške besede. Zbrane z veliko pridnostjo."

Te besede so zbrane po tvarinskih poljih (številčenje moje), in sicer nekako v dveh delih, samostalniškem in glagolskem. Samostalniški (tudi besednovezni) del (247-277) ima 16 tvarinskih področij v sicer več razdelkih. V njih je obravnavano naslednje: 1. nebo; 2. čas, 2.1 dnevi, tedni, 2.2 meseci, 2.3 prazniki; 3. jedila, 3.1 omizje, 3.2 kuhano, 3.3 prva jed, 3.4 pečeno, 3.5 začimbe, 3.6 solate, 3.7 postna jedila; 4. sorodstva; 5. stanovi; 6. oblačila, 6.1 oblačilne pritikline, 6.2 potrebščine za ježo; 7. telesni deli; 8. študij; 9. glasbila; 10. deli hiše, 10.1 sobne premičnine, 10.2 kuhinja, 10.3 klet; 11. hlev; 12. rokodelci; 13. vrt; 14. nepopolnosti človeka, 14.1 naključbe in bolezni; 15. živali, 15.1 lazeče živali; 16. dežela.

Glagolski del ima takih skupin 13: 1. študij; 2. govor; 3. pitje in jed; 4. spanje; 5. človeška dejanja; 6. učenje; 7. trgovanje; 8. cerkveno; 9. premikanje; 10. ročno delo; 11. duševne dejavnosti; 12. vojska; 13. razno. - Vsega pri sam. in glagolih je 46 razdelkov.

O tem delu SSJK podrobneje ni menda nihče pisal. Kaže nam svet sredine 18. stol., predvsem tvorni, a tudi duševnostni. Za primer morda glagoli dejanj človeka (v sedanji pisavi): *smejati se, posmehovati /se/, se plakati* kranj. *jokati, zdihóvati* kranj. *zdihati, čihati /'kihati'/, pihati, žvižgati, pošušati, diše/ati, usekniti se, krvaviti, potiti, trepetati, otekati, lubiti/za lubo imeti, približovat se/se dober delat, prijaznost storiti, objet/okuli gerla past, lubit/kušnit, pozdravit/dobre službe poslat, poblížuvati, štrafat/kaštigat, tepsti, hvaliti, dati, odpoveti /'zanikati'/, braniti,*

sovražiti, odpustiti, prepirati/kregati, štritati, zapustiti. Prevzeta so skoraj samo poimenovanja za hude reči, drugo je domače. Na nekaterih drugih področjih pa je kar hudo z domačimi besedami, npr. pri začimbah: *sov, poper, olej, jesih, cimath, hobe* /'gobe/, *čebuv, špeh, pomeranče, gevircnagel, jajce*; ali za dele hiše: *hiša, duri/vrate* /kranj. *dauri, kamerca, palač/lopa, kabinet, oknu, šibre* /'stekla/, *kuhina, duóriše/duor/predurje, šterna, studenc, štala/hliev, kliet/kevder/kelder, stinje* /'stopnice/, *stopnje* /kranj. *štable, lokovše/gartl* /kranj. *vrt, vodna kunšt, spleda kaša* /'kašča//kamra k špižajnu, streha, cegu/pečen kamen, mir/zijd, pejč, dile, apno, kamin /'kamen/.

Slovaropisno je treba pripomniti, da je slovarček trojezično trostolpčen: nemško-slovensko-italijanski. Slovenskih ustreznice je lahko (kakor smo videli) tudi po več, bodisi da so le oblikoglasne (oge n/ogaj n), narečne (?) (*luft/vreme*); zaznamovane so večkrat kranjske ustreznice (*Tu morje, fvesde*, kranj. *more, fvejsde*), ali pa tudi glede na domačnost in prevzetost, vsaj mi tako doživljamo: *öbahtnik/fu/shez/bre/en* - *öbahtnik/mali trauen, en laihter/s'vetelnik/s'veitnik/s'veizhnik, oblazhilu/guant/Klaider*.

Kaj vse je zapisano kot kranjsko, je vsekakor zanimivo (na levi neoznačena "koroška" ustreznica):

<i>Tu morje</i>	- <i>more</i>	<i>verzh</i>	- <i>krugla</i>
<i>te fvesde</i>	- <i>fvei/s/de</i>	<i>oufs</i>	- <i>oves</i>
<i>jutri</i>	- <i>jaitro</i>	<i>en Zimmerman, Staniz</i>	- <i>fydar</i>
<i>en purizh, pauer</i>	- <i>kmeth</i>	<i>fhribar</i>	- <i>pijar</i>
<i>te nues</i>	- <i>nos</i>	<i>fpominit, fpumlat</i>	- <i>fpuminiti</i>
<i>te ufte</i>	- <i>ufta</i>	<i>antvarth dáti</i>	- <i>odgovoriti</i>
<i>fhribanje</i>	- <i>pijanje</i>	<i>ju/finati</i>	- <i>ko/ffiluti</i>
<i>dúri</i>	- <i>dauri</i>	<i>je plakati</i>	- <i>jokati</i>
<i>te stopnje</i>	- <i>fhstable</i>	<i>fdihóvati</i>	- <i>sdihati</i>
<i>lokoushe</i>	- <i>vért</i>		

Seveda bi bilo takih razlik mogoče zapisati v slovarčku veliko več, a jih avtorji pač niso.

Zelo veliko besed je prevzetih iz nemščine (v to pa je že prej marsikaj prišlo iz italijanščine ali celo iz latinščine): *Paradish, Hize* 'vice', *fhrali* 'žarki', *vertel* 'četr', *öbahtnik* 'marec', *vienahtnik* 'december', *quaterni zeit* 'k. čas', *Finku/fti* 'binkošti', *Vienahti* 'božič', *fhukl* 'kos', *fhupa* 'juha', *Solata, ferviet, tallier, gla/fh/gla/fhik* 'kozarec', *flasha* 'steklenica', *korp* 'košara', *viertel* 'četr', *bidrov* 'koštrunov', *rihte* 'jedi', *dorta* 'torta', *po/teta* 'pašteta', *capaun* 'kopun', *bildbrad* 'jelenja pečenka', *je/fih* 'kis', *zimath, fpéh* 'slanina', *pomeranzhe, Gevirznagel* itd. Z dvojnicami: *luft* ali *vreme, laihter/s'vetelnik/s'veitnik/s'veizhnik, puzer/fhnaizer* kranj. *v/ekalnik/v/ekazh, grugla; korz*. Iz italijanščine (vsaj prvotno) so: *Paradish* (?), *luna, quaterni, Binku/fti, Solata*; iz latinščine: *Jefus, Chri/fus, febótha; in mifa* (?).

Marsikatera teh besed bi se bila dala povedati po domače, npr. *božič*, za *fazana* pa je bila celo predlagana *deuja cura*; kolonialije seveda niso mogle dobiti preveč domačih vzporednic (za nasprotno prim. npr. *rožiči*).

4. Za Slovnico ali Slovenjo jezikovno knjigo na splošno lahko rečemo, da jezikoslovno v primeri s Hipolitovo izdajo ni pomenila kakega napredka v jezikoslovni teoriji ali v polnejšem zajetju slovenske jezikovne zgradbe, znamenitost je predvsem tvarinsko urejen besednjak kot njen dodatek.

4.1. V besednovrstnih slovarčkih k posameznim oblikoslovnim poglavjem je odpravila latinske ustreznike slovenskih prevodnic in dosledno izpeljala nemške prevodnice, dodala pa je tudi marsikatero slovensko dvojnico, tako da imamo v primeri z B in H naslednje razmerje:

B	H
<i>Ajfrar, ja, Zelotes, Aifferer, Navidliv -iga</i>	<i>Ajfrer, ja Zelotes, Eyferer</i>
C	
<i>Ajfrer, ja navidliuz Eyfferer</i>	

Tako še:

<i>Antverhar, ja</i>	<i>Antverhar, ja</i>
<i>Faber, Handtwercker</i>	<i>Opifex, Handwercker</i>
<i>Antverhar, ja, delazh</i>	
<i>Handwercker</i>	
<i>Aring, a Halec, Hering</i>	<i>Arink, a Halec, Häring</i>
<i>Arink, a Häring</i>	
<i>Enák, iga</i>	<i>Enák, iga</i>
<i>ímilis, gleich, eénlich</i>	<i>ímilis, gleich, ähnlich</i>
<i>Enák, iga gleich, ähnlich</i>	
<i>gumi, indecl. Gumi, bech</i>	
<i>Lííni zherv, ga, a</i>	<i>Léííni Zhèrv, ga, a</i>
<i>Colssus, Holzwurm</i>	<i>Colssus, Holzwurm</i>
<i>Léííni, ga Zhèrv, a</i>	
<i>Holzwurm</i>	

Tudi tukaj se vidi očitna odvisnost Celovčanov od Hipolita.

4.2. Koristen je bil prenos, sicer močno okrajšanega, kazala na začetek knjige (H je bil Bohoričevo obširno kazalo na koncu druge knjige povsem opustil). Gotovo bi se našlo še marsikaj drugega, v čemer so se C pokazali samostojne, npr. na str. 11, kjer med nezložnimi predlogi navajajo tudi *s*, ki ga je bil H (7) izpustil (sami pa so npr. izpustili naslonsko/navezno obliko tož. pri os. zaimku,

tako da namesto *mene me* navajajo samo *mene*; pri *on* tako H kakor C ohranjajo *njemu mu, njega ga*). Ali pri zaimkih tipa *k-*, ki jih B naslavlja le v kazalu, že H pa ima tudi to v učnem besedilu, Celovčani sicer niso umeli postaviti dveh vzorcev, tj. samostalniških *kdo - kaj* (kar ustreza lat. *quis - quid*) oz. pridevniških *kateri -a -o* (lat. *qui quae quod*), k čemur so navajali dvojnico kar za stari *kir*, pač pa so Bohoričeve razrede 1-6 (*pole gdu, nihzhe, eden, leli gdu, aku gdu, bodi gdu bodi*) nadaljevali s 7-10 (*kateri?/gdu, nekaj, aku gdu, en vsakoteri*), svojilne zaimke za ednino pa spravili pod poseben naslov.

4.3. Za nadaljnje slovenske slovničarje je bil spodbuden nemški razpravni jezik, čeprav je izrazje v veliki meri še zmeraj latinsko tudi v SJK. Za ponazoritev prim. str. 100: "Drey Tempora brauchen die Windischen in der Conjugation eines Verbi: als: Praesens, die gegenwärtige Zeit: *sekam* haue, hacke, Praeteritum, oder die verflossene Zeit, unter welches auch das Imperfectum, und Plusquamperfectum gerechnet wird, als: *sem sekal*, ich hab gehacket." /Tri tempora uporabljajo Slovenji pri conjugaciji kakega verbi, npr: praesens, sedanji čas: *sekam* haue, hacke, praeteritum ali pretekli čas, kamor se štejeta tudi imperfectum in plusquamperfectum, kakor: *sem sekal*, ich hab gehacket./

4.4. O tej slovnici sta doslej najpristojeje pisala Kopitar in J. Marn. Prvi je v svoji slovnici (iz katere smo že navajali) ob tej, celovški knjigi razmišljal tudi o položaju koroščine v okviru slovenščine takole: "Slovenji jezik v n a j o ž - j e m pomenu ni nič drugega kot nadaljevanje k r a n j s k e g a, in sicer spada slovenje na K o r o š k e m h gorenjskemu, na spodnjem Š t a j e r s k e m k dolenskemu podnarečju. /.../ Da pa obstajajo p o s e b n e slovnice s l o v e n - j e g a jezika+ /+Grammatika oder Windisches Sprachbuch, mit einem Vocabulario, Clagenfurt 1758, 8vo /.../ ni drugega kot prevod s strani o. Hipolita epitomirane B o h o r i č e v e, in je v t e m k r a n j s k a. Samo privešeni Vocabularium je bil napisan od dveh povsem n e k r i t i č n i h notarjev iz ust preprostega k o r o š k e g a Slovana./, prihaja od tod, ker ti Slovani p o l i t i č - n o in h i e r a r h i č n o spadajo v d r u g a delovalna območja kakor mi Kranjci. Samo n a t i s t i klasifikacijski stopnji, pri kateri bo treba g o r e n j - s k o narečje ločiti od d o l e n j s k e g a, bo treba upoštevati tudi i n d i v i d u - a l n e odtenke s l o v e n j e g a." (N.m., 457-458).

Marn (Jezičnik 22 [1884], 27) je podal bistvene značilnosti celovške slovnice zelo ustrezno in so jih potem za njim ponavljali vsi naslednji (s komaj katerimi dodatki): K. Štrekelj, HSSJ, 1922, 8; F. Ramovš, ZD I, 1970, 224-225; F. Kidrič, ZSS II, 1931, 149; Matičina ZSS I, 1956, 304): "Pričujoča g r a m a t i k a je ponemčena po Hipolitovi brez njegovega predgovora. Razlaga se v šestih razdelkih ali bukvah (Orthographia. Wörter u. deren Eygenschaften, Fürwort. Zeitwort. Nenn- Vor- Bind- Zwischenwort. Syntax). Skloni so latinski; /.../

Patronimica: *Čeloučič, Čeloučica, Čelouča; Lublančič, Lublančan* [...]. Kakor za sklanjati nahaja se tudi za spregati več primerov po Bohoriču in Hipolitu, kateri se v pisavi razlikujejo mimo tistih v slovarčku, kjer se pa vjemajo z besednjakom 1. 1744." Na 28. str. navaja nekaj besed iz slovarčka, tudi take, ki imajo kranjske vzporednice. Na koncu navaja Kopitarja 1808, str. 458.

4.5. Novi tip slovenske slovnice, drugi za Bohoričem, ki je ustvaril prvega, bo torej moral napisati kdo drug: storil je to o. Marko Pohlin že čez 10 let v svoji *Kraynski grammatiki*,⁶ za njim pa bo, sicer kritično, šel jezuitski oče Ožbalt Gutsman.⁷

O p o m b e

- 1 V poševnih oklepajih so v takih primerih naši prevedki, opombe in smiselne dopolnitve.
- 2 V oglatih oklepajih so Kopitarjeve podčrtne opombe; sledijo takoj znaku zanje.
- 3 Prim. J. Toporišič, *Prva slovenska skladnja*, SRL 32 (1984) - Ob 400-letnici slovenskega jezikoslovja / 400 Years of Slovene Linguistics, str. 159-181, k našemu vprašanju opomba 6 na str. 161-162.
- 4 Josef Hahn, *Zu Cod. Slav. 8 der Bayrischen Staatsbibliothek*, v: Adam Bohorič, *Arctice horulae, Die erste Grammatik der slowenischen Sprache*, Wittenberg 1584, II. Teil: Untersuchungen, Dr. Dr. Rudolf Trofenik, München, 1971, str. 140-143.
- 5 Moje dosedanje razprave o Bohoričevi slovnici: *Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah*, SŠJKL ZP 20 (1984), 189-222; Adam Bohorič, *Arcticae horulae*, KMD 1984, 75-78; *The Social Situation of the Slovene Literary Language in 1584 and 1984*, *Slovene Studies* 6 (1984), 247-258; *Družbeni položaj slovenskega knjižnega jezika leta 1584 in 1984. Ob štiristoletnici Dalmatinovega prevoda Svetega pisma in Bohoričevih Zimskih uric*, JIS 30 (1984/85), 159-182; *Prva slovenska skladnja, Ob 400-letnici slovenskega jezikoslovja / 400 Years of Slovene Linguistics*, SRL 32 (1984), 159-182. Prim. še: *Zimske urice, prva slovenska slovnica*, v: Adam Bohorič, *Arcticae horulae succisivae / Zimske urice proste*, Založba Obzorja Maribor, 1987, 2 x 279 + 281-331 (zadnje je moj sestavek).
- 6 Pohlinova slovnica, SŠJKL ZP 19 (1983), 95-128 (glede skladnje v njej prim. še *Prva slovenska skladnja*, nav. zgoraj).
- 7 Gutsmanova slovnica, *Wiener Slawistischer Almanach: Protestantismus bei den Slowenen/Protestantizem pri Slovencih*, Sonderband 13 (1984), Wien, 209-227; Gutsmanova skladnja, SRL 33 (1985), 131-151.